

PSYKOLOGI

Konfliktadfærd

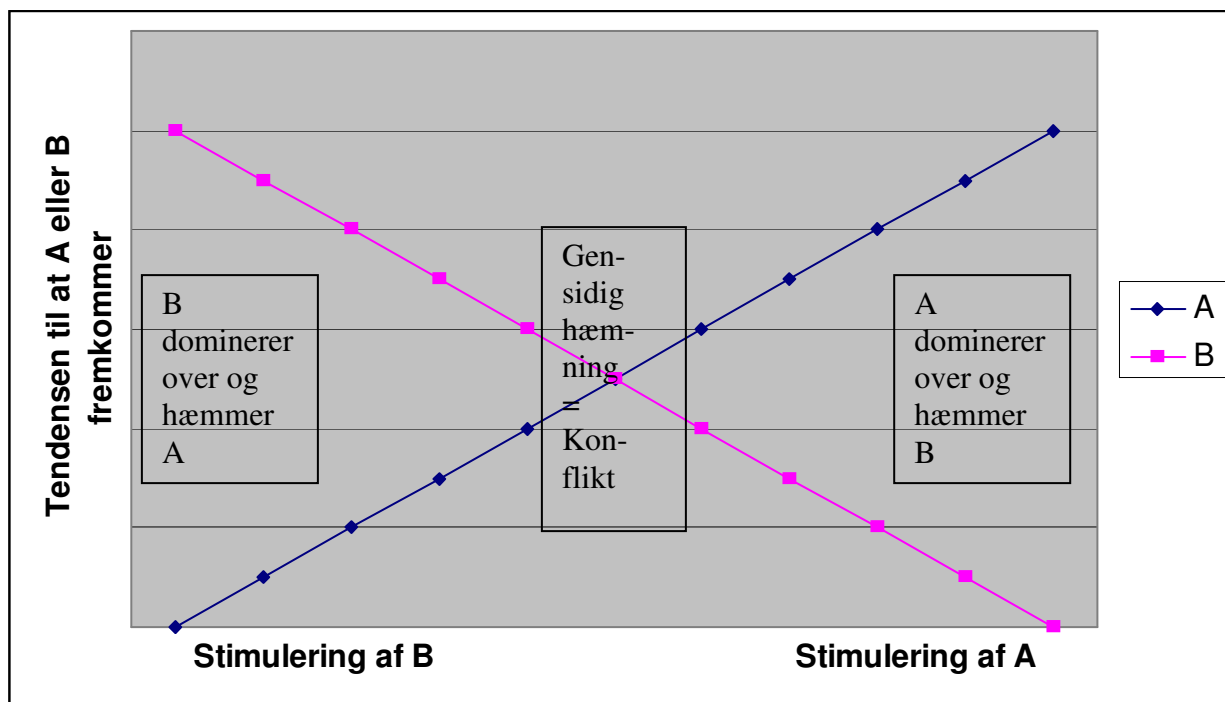
Skrevet af Per Svoldgaard Nielsen

I denne artikel vil jeg se lidt nærmere på emnet konfliktadfærd, d.v.s. den adfærd, der opstår, når hunden er i en eller anden form for konfliktsituation. Alt for tit har jeg set hundeførere, der har udvist en total mangel på forståelse for (eller indsigt i), hvad disse specielle adfærdsformer betyder, og som følge deraf har reageret forkert overfor hunden med det resultat, at hunden er kommet længere ud i sin konflikt og hermed har skabt en situation, der på en gang virker nedbrydende på såvel indlæringen, hund-fører-forholdet som på hundens psykiske balance.

Vi mennesker kender også til konfliktsituationer. Hvem har ikke følt ubehaget ved ikke at vide hvilken af to handlemuligheder man skal vælge? Nogle reagerer (helt ubevidst) ved at klø sig i håret (ikke fordi det klør), nogle bider negle, andre griber næsten reflektorisk efter cigaretpakken i lommen (selvom de lige har røget) eller viser andre former for "fysisk uro" (stress! herom senere). Alt sammen tegn på, at der foregår "noget" inden i os, som vi tilsyneladende ikke helt har kontrol over.

Hvad er så egentlig en konflikt? Jeg vil i det følgende tage udgangspunkt i følgende definition: "**Når et dyr er omtrent lige stærkt motiveret til at udføre to forskellige adfærdsaktiviteter, der ikke på nogen måde kan forenes, er dyret i en konflikttilstand**". Når et dyr er i en sådan konflikttilstand vil den udvise en speciel adfærd (konfliktadfærd), som er meget forskellig fra en normal, naturligt forløbende adfærdsaktivitet. Til forklaring af, hvad det egentlig er, der sker i en konfliktsituation, bruger adfærdsforskerne ofte den såkaldte "hæmningsmodel". Når et dyr udfører en bestemt adfærd, så er den adfærd under normale omstændigheder så fremherskende, at den blokerer for stort set al anden adfærdsaktivitet - man siger at en aktivitet hæmmer en anden aktivitet. Man kan forestille sig, at når de nervebaner, der styrer en aktivitet, er i funktion, så forhindres/hæmmes andre nervebaner, der styrer andre aktiviteter i at blive aktiveret. Normalt udfører dyret altså kun en aktivitet ad gangen, og så længe det sker, er der ingen konflikttilstand. Men hvis to uforenelige adfærdsformer er omtrent lige stærkt motiveret, vil de hæmme hinanden gensidigt, og så har vi konflikten og den medfølgende konfliktadfærd. Hvilken form for konfliktadfærd, der fremkommer, er det ikke altid muligt at forudsige (herom senere).

De to modstridende motiver kan f.eks. bestå i, at to forskellige driftsområder stimuleres samtidigt og med omtrent samme styrke. Et typisk eksempel kunne være en hund, der udsættes for en trussel, der er så kraftig, at både hundens aggressionsdrift og dens flugtdrift påvirkes. Ofte er det netop disse to drifter, der giver de fleste og stærkeste konflikter, men også mange andre modstridende/uforenelige adfærdsaktiviteter kan give anledning til konfliktadfærd. Nedenstående skitse kan belyse ”konflikt – hæmningsmodellen”.

Konfliktadfærd kan imidlertid også ses, selvom der ikke ligger en gensidig hæmning til grund; nemlig i de tilfælde, hvor ”en stærkt motiveret adfærd af en eller anden grund afbrydes eller forhindres i at blive udført” (Def.). I sådanne tilfælde taler man om ”*frustration*”. Frustrationer er altså ikke i egentlig forstand en konflikt, men da de afføder den samme slags adfærd som de ”ægte” konflikter, vil det være naturligt at medtage disse i en beskrivelse af konfliktadfærd. Under naturlige forhold er frustrationer ikke så fremherskende som de egentlige konflikter - måske fordi frustrationsfremkaldende situationer ikke opstår så tit; dyret har jo bedre mulighed for en naturlig tilfredsstillende af sine drifter og instinkter. Derimod ses konfliktadfærd fremkaldt af en frustration ofte hos dyr, der lever under unaturlige forhold. Som eksempel herpå kan nævnes stort set al den unormale adfærd, der ses hos burdyr (burhøns, burgrise, dyr i Zoo o.l.).

Et andet eksempel: Hvis man på træningspladsen vil lære en hund standhals ved hjælp af hundens byttedrift, motiveres hunden først til at tage bytte (æret), herefter løber figuranten til skjulets og beskytter

ærmet (gemmer det lidt) mod hunden. Herved hindres hunden i at fuldføre byttedriftsadfærden. De fleste hunde indsætter som erstatning herfor en halsgivning, men nogle springer omkring, andre snuser, letter ben, gaber eller lignende. Altsammen unormal adfærd i forhold til den motiverede adfærd - altså konfliktadfærd.

Hvilken funktion har så konfliktadfærden. Hvad enten det drejer sig om en egentlig konflikt eller en frustration, så indebærer disse tilstande en nervemæssig spænding/belastning - et pres på systemet - som kræver en udladning. Konfliktadfærden bevirker en sænkning af denne indre spænding og skåner herved på sin vis nervesystemet. Der ligger altså en klart afreagerende funktion i konfliktadfærden. Man kunne med en vis ret kalde konfliktadfærden for nervesystemets sikkerhedsventil.

Jeg vil herefter se lidt nærmere på nogle forskellige former for konfliktadfærd. Som omtalt tidligere, vil en adfærdshæmmende indflydelse på en anden adfærd normalt være fuldstændig, men i en konflikttilstand vil det ofte være således, at hæmningen ikke er helt fuldstændig, d.v.s. den hæmmede adfærd har en svag mulighed for at komme frem. I sådanne tilfælde vil man se, at den hæmmede adfærd påbegyndes uden at blive fuldført. En sådan påbegyndt, men ikke fuldført handling kaldes for en ”*intensionsbevægelse*” .

Lad mig belyse det med et par eksempler. Først et eksempel fra fugelenes verden: En fugl sidder på fuglebrættet og spiser. Den forstyrres. En konflikt opstår mellem tilskyndelsen til at blive ved foderet og tilskyndelsen til flugt. Konflikten udløser en intentionsbevægelse; den foretager de indledende bevægelser til at sætte af og flyve væk - halsen sænkes, knæene bøjes, kroppen vipper forover, halen løftes, og så ”fastfryses” situationen. Fraskubbet, udbredningen af vingerne udebliver - flugten/op flyvningen fuldføres ikke. Man kunne sige, at fuglen viser en intention (hensigt) om at ville flyve op, men gør det ikke.

Et andet eksempel: En hundefører har lige kastet sin apportbuk. Hunden sidder på plads og afventer kommandoen. Gennem den forudgående indlæring opstår der efter en tids venten en svag konflikt mellem tilskyndelsen til at løbe efter apport bukken og tilskyndelsen til at blive på plads (= frygten for hundeførerens reaktion hvis man stikker efter apportbukken uden tilladelse/kommando). Konfliktadfærden ses herefter som en intentionsbevægelse ved, at hunden bøjer sig lidt ned i forparten, strækker bagbenene en anelse, så bagdelen løftes lidt fra jorden. Kroppen spændes op og sitrer svagt - handlingen ”at fare efter apporten” indledes, men stoppes allerede inden den er helt igangsat.

Dersom der i en konfliktsituation udvises en stadig skiften mellem snart den ene adfærd og snart den

modsatte adfærd eller snarere en skiften mellem de modstridende adfærdsformers intentionsbevægelser, så taler man om ”*alternerende bevægelser*”. Hvis f.eks. en stærkt truet hund veksler mellem at vise intention om angreb og intention om flugt - en adfærd der til tider ses ved arbejde med hunde i den såkaldte hetzline under beskyttelsesarbejdet - så taler man netop om ”alternerende bevægelser”.

Hvis der samtidig optræder intentionsbevægelser fra begge de handlinger, der hæmmer hinanden, taler man om ”*ambivalent adfærd*”. Det ses undertiden, at en hund i en truet situation samtidigt viser f.eks. både trueadfærd i form af visen tænder, knurren og frygt ved at vende hovedet bort fra truslen, lægge ørerne lidt tilbage, læne sig tilbage i kropsholdningen. Ved ambivalent adfærd viser dyret altså en blanding af intentionsbevægelser på en og samme tid.

En anden og meget almindelig form for konfliktadfærd er den såkaldte ”*overspringshandling*”. Ved en overspringshandling vil man forstå en ”*irrelevant adfærd i en konfliktsituation - d.v.s. en handling, der her optræder i en helt anden sammenhæng end den normalt anvendes*”. Et typisk eksempel på en overspringshandling set hos høns: To høner, der slås med hinanden, kan pludselig for et øjeblik afbryde kampen og give sig til at hakke i jorden, som om de søgte efter korn. Et andet eksempel: To hanhunde har mønstret hinanden med højt løftede haler og hårene rejst. Efter nogen tid går de hver til sit, ryster sig og/eller letter ben op ad den nærmeste opretstående genstand. Det sidstnævnte eksempel (letten ben) er et tilfælde, hvor en overspringshandling er blevet til en del af hundens signalsprog - man siger at overspringshandlingen er blevet ritualiseret. Hos mange dyrearter ses ofte disse ritualiserede overspringshandlinger f.eks. i forbindelse med kurmageri. Kurmageri kan hos nogle fuglearter være en hel stribe af overspringshandlinger, ofte i form af intentionsbevægelser, hvis oprindelse kan være både kampadfærd, flugtaadfærd, spiseadfærd, plejeadfærd (fjerpudsning) og lignende. Et andet og meget typisk eksempel på en overspringshandling er den gaben, vi ofte ser hunde udvise, når deres hundefører vender tilbage til hunden i f.eks. en sit-øvelse. Hunde, der er blevet rettet for ofte, når hundeføreren kommer tilbage til den, vil komme i en konflikt mellem at vise ”aktiv underkastelse” og blive siddende - med overspringshandlingen gaben til følge.

Hvorfor så egentlig betegnelsen ”overspringshandling”? Hvad er egentlig årsagen til denne type konfliktadfærd? Tidligere var det opfattelsen, at konflikten opstemmede en ”nervøs energi” i de nervebaner, der havde med de handlinger at gøre, som var grunden til konflikten - den gensidige hæmning/blokering bevirkede altså en ophobning af ”nervøs energi”«. Denne ”nervøse energi” ville så ”springe over” i en anden ikke-blokeret nervebane og derved fremkalde denne nervebanes adfærd/bevægelse. Heraf

betegnelsen overspringshandling. Men nutidens kendskab til nervesystemets måde at virke på, gør, at man i dag oftest forklarer denne specielle konfliktadfærd ud fra en såkaldt "afhæmningsteori". Den går i sin enkelthed ud på følgende: Lad os sige, at et nervecenter (A) kontrollerer en adfærd, f.eks. flugtaadfærd, og et andet nervecenter (B) kontrollerer en anden adfærd, f.eks. forsvarsadfærd. Hvis A er aktiveret, d.v.s. er blevet udsat for en kraftig stimulering, vil hunden flygte, fordi alle andre nervecentre hæmmes, f.eks. også det nervecenter (C), der kontrollerer pelsplejeadfærd (ryste sig, klø sig o.l.). Hvis B alene er aktiveret, vil tilsvarende hundens forsvarsadfærd fremkomme, mens de andre nervecentre er hæmmede. Men hvis både A og B er aktiveret (kraftigt stimuleret) samtidigt og derved gensidigt hæmmer hinanden, er hverken A eller B i stand til at opretholde hæmningen af C. Måske fordi konflikten mellem A og B her ofte udløser en hårrejsning vil der være et svagt behov for at bringe pelsen i orden igen - nervecentret C er altså ganske svagt stimuleret og altså heller ikke længere hæmmet af hverken A eller B, derfor udløses her f.eks. en kraftig "rysten sig".

At den adfærd, der fremkommer ved overspringshandlingen skal være ganske svagt stimuleret (motivationen herfor skal svagt være til stede), ses bl.a. ved følgende eksempel: En adfærd, der ofte ses hos urutinerede hunde (og hundeførere), når de første gang skal aflægge en lydighedsprøve, er at hunden går og snuser meget under lineføringsøvelsen, eller i nogle tilfælde sågar går og spiser græs (eller sne). Ofte udsættes vi tæveejere for mere eller mindre hysteriske verbale overfald fra hanhundeejernes side, hvis deres hund går og snuser (nu har de s.. (bandeord) luftet deres (mere eller mindre) løbske tæver o.s.v.) . I langt de fleste tilfælde er problemet i virkeligheden en overspringshandling, der, grundet de talrige duftstoffer, der til enhver tid vil være at finde på et hvilket som helst areal, bevirker, at det lige netop bliver snuseadfærden, der udløses som overspring. Jeg har også, hos sådanne hunde, selv iagttaget en højere hyppighed af f.eks. græs spisning, hvis prøveaflæggelsen foregår på et "langhåret", saftigt (indbydende) græsareal og en tilsvarende forøget hyppighed af "snespisning", hvis der er tale om et areal med et tykt lag sne.

Af disse eksempler fremgår det også, at det ikke er helt tilfældigt hvilken overspringshandling, der fremkommer i en konfliktsituation. Eventuelle ydre eller indre stimuli er altså bestemmende for hvilken adfærd, der "afhæmmes" og dermed udvises. Har hunden f.eks. fået et nyt - endnu uvant - halsbånd på, kan dette være medvirkende til, at overspringshandlingen "at klø sig" optræder i en konfliktsituation.

En sidste form for konfliktadfærd, jeg her vil omtale, er de såkaldte "*omorienterede handlinger*". Denne

form for adfærd optræder oftest i forbindelse med aggression, f.eks. under kamphandlinger. Det sker undertiden, at et dyr i en kampsituation, i stedet for at angribe modstanderen, angriber en anden genstand eller evt. artsfælle i nærheden. Dyret "orienterer" altså sin aggression i en anden retning. Modstanderens trussel bevirker på en gang en aktivering af aggression og en hæmning af selve angrebet (sandsynligvis på grund af angsten for at komme til skade) - hvorefter den opståede konflikt afreageres mod et andet objekt. Et par eksempler herpå: Jeg har flere gange i forbindelse med forsvarsarbejdet set hunde, der omorienterede sin aggression over for figuranten ved f.eks. at bide græstørv op, når de følte sig i en presset situation. Jeg har også set hunde, der i sådanne situationer ligefrem har bidt sin egen fører og i et enkelt tilfælde har jeg oplevet en hund, der ved standhalsøvelsen angreb ronderingsskærmen (skjulet) i stedet for figuranten. En anden og meget almindelig form for omorientering ses, når en hundefører straffer sin hund - og følgen heraf så bliver, at hunden retter sin aggression mod f.eks. en anden hund i nærheden eller eventuelt mod figuranten under forsvarsarbejdet.

I forbindelse med konflikter sker der også - udover de nu omtalte ændringer i adfærden, nogle gennemgribende fysiologiske ændringer. Under en konflikttilstand aktiveres det såkaldte autonome nervesystem - den del af nervesystemet, der regulerer/styrer de indre organers funktion og der frigøres hormonet »adrenalin« fra binyrerne til blodet (man taler i den forbindelse også om en stress-effekt). Denne aktivering af det autonome nervesystem og frigørelsen af adrenalinet bevirker bl.a. en kraftig forøget blodtilstrømning til de mest vitale organer (hjernen især) og muskler, samt en forøget åndedrætsfrekvens og en regulering af kropstemperaturen. Derved sættes hele kroppen i en slags forhøjet alarmberedskab. Denne indre fysiologiske forandring medfører også ofte nogle synlige, ændrede adfærdsudtryk. Den slags ændringer kaldes for "*autonome konflikreaktioner*".

Sådanne autonome konflikreaktioner kan hos hundene bl.a. ses i form af kraftigere og hurtigere åndedræt (hyperventilation). Stærkt konfliktyldte hunde kan således give sig til at puste kraftigt, uden at der ligger nogen fysisk anstrengelse eller kraftig varmpåvirkning til grund. Den mest almindelige autonome konflikreaktion er dog hårrejsningen (rejsen børster). Adrenalinet spiller her en vigtig rolle, idet dette hormon er medvirkende til, at de små muskler ved hårroden trækker sig sammen og derved fremkalder hårrejsningen. Hårrejsningen muliggør også en forøget lufttilstrømning til huden under pelsen og er derved med til at regulere kropstemperaturen, som på grund af den indre forøgede aktivitet ofte vil stige en anelse. Det er vigtigt her at bemærke sig, at børste-rejsning altså egentlig skyldes en konflikttilstand; men det skal samtidig siges, at der er stor individuel forskel på, hvor let hunde har ved at udvise denne autonome

konfliktreaktion. Man kunne antage, at der er forskel på, hvor heftigt det autonome nervesystem reagerer på konflikter. Man kan f.eks. godt se mange hunde, der tydeligt udviser en eller anden konfliktadfærd uden at der ses autonome reaktioner i form af rejste børster. Omvendt kan man også se mange hunde, der uden at vise nogen egentlig konfliktadfærd har rejste børster - konflikten er ikke stærk nok til at aktivere det autonome nervesystem. Man kan altså **ikke** sige, at en hund, der har let ved at rejse børster generelt har et svagere nervesystem og dermed er en dårligere hund (hvad jeg ofte har hørt påstande om!).

Til sidst et par ord om nogle andre følgevirkninger af konflikter. Desværre har jeg ofte iagttaget hvorledes ukyndige hundeførere har straffet deres hund hårdt for nogle fejl, som hunden har begået under træningen, uden at være klar over, at fejlen tydeligvis kan henføres til konfliktadfærd. Straffen gives, som de siger, for at hunden skal lære ikke at begå den fejl igen. Ofte får den uforstående hundefører herefter endnu flere problemer med øvelsen, og resultatet af indlæringsprocessen bliver ikke særlig vellykket. Dette kan imidlertid let forklares, idet flere forsøg tydeligt har vist, at konflikter bevirker en stærkt nedsat evne til at modtage indlæring. Man taler - i tilfælde med meget stærke konflikter - endda om en blokerende virkning på indlæringsevnen. Man kan altså ikke gå ud fra, at hunden kan lære noget som helst ved den straf, man påfører den, når den på grund af en konflikt begår fejl under træningen. Det bedste resultat fås altid ved at tilrettelægge sin træning, så muligheden for at der opstår konflikter, bliver så lille som mulig. Skulle der alligevel opstå en eller anden mindre konflikt under træningen, så er det altid bedre at gøre øvelsen om, end at straffe sig ud af problemerne.

Udsættes hunde for tit og for langvarigt for konfliktsituationer, kan det langvarige pres på nervesystemet også medføre mere vedvarende ændringer i adfærden. Man taler her - ligesom hos mennesker om forskellige former for neurotisk adfærd (varige uhensigtsmæssige forandringer i adfærden). Det kan være forskellige former for "tvangshandlinger", "fobi'er" eller "hysteri". Der kendes eksempler på hunde, der pludselig bliver urenlige, hunde der giver sig til at gnave i deres hale, hunde, der pludselig får angstreaktioner over for bestemte ting eller personer, eller hunde, der udvikler voldsomme aggressionstilbøjeligheder. Der kendes også eksempler på, at hunde kan få såkaldte »psykosomatiske sygdomme« (psykisk-betingede sygdomme), så som fordøjelsesproblemer, forskellige former for maveonde, nedsat funktion af bugspytkirtlen, unormal hårfældning, allergilignende reaktioner så som kløe og udslet - for blot at nævne nogle eksempler.

P.S.N.